

Emil Noiński

Pamiętkowy krucyfi ks Adama Majewskiego z więzienia w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej

Niepodległość i Pamięć 22/2 (50), 305-312

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Emil Noiński

Muzeum Niepodległości w Warszawie

Pamiętkowy krucyfiks Adama Majewskiego z więzienia w X Pawilonie Cytadeli Warszawskiej

W kwietniu 2014 roku do zbiorów Muzeum Niepodległości przekazano w darze niezwykle ważną pamiątkę rodzinną. Jest nią krucyfiks¹ wykonany przez Adama Majewskiego, komisarza Rządu Narodowego w Powstaniu Styczniowym na terenie województwa lubelskiego, więźnia X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, następnie zesłańca syberyjskiego. Krucyfiks, wśród nielicznych, oryginalnych pamiątek z tamtych czasów, ma szczególną wartość. Jest bowiem świadectwem ogromnej wiary człowieka, którego życie zostało wystawione na próbę. Krucyfiks osadzony na drewnianej podstawie lichtarza, wykonany został z czarnego chleba, jaki podawano więźniom w X Pawilonie, widnieje na nim ukrzyżowany Jezus Chrystus. Jest darem mecenas Elżbieta Kieszkowskiej, prawniczki powstańca i zesłańca syberyjskiego. Wiązą się z nim bardzo interesujące wydarzenia, charakterystyczne dla losów całego pokolenia, żyjącego pod zaborami.

Adam August Ignacy Majewski urodził się 28 sierpnia 1838 roku w Warszawie² w rodzinie Józefa Benedykta (aktora Teatru Rozmaitości, podczas Powstania Listopadowego rannego w bitwie

¹ MN nr inw. E16768, wys. 28, 5 cm (z podstawą z lichtarza), wys. krucyfiks z chleba 18 cm, szer. podstawy lichtarza 12 cm.

² Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, Kartoteka więźniów (hasło bibliograficzne Majewski Adam); A. Majewski, *Majewski Adam August Ignacy (1838–1908)*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XIX, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1974, s. 172–173; J. Marczuk, *Majewski Adam*, [w:] *Lubelski słownik biograficzny*, t. 1, Lublin 1993; W. Śliwowska, *Syberia w życiu i pamięci Gieysztorów–zesłańców postyczniowych. Wilno–Sybir–Wiatka–Warszawa*, Warszawa 2000, s. 255.

pod Stoczkiem 14 lutego 1831 roku, odznaczonego Srebrnym Krzyżem *Virtuti Militari*³) i Zofii Pauliny z Brzezińskich. Po ukończeniu w 1857 roku gimnazjum w Warszawie, odbył studia prawnicze na Uniwersytecie Petersburskim, gdzie w 1861 roku uzyskał stopień kandydata praw. Po powrocie do Królestwa Polskiego rozpoczął aplikację sądową przy Trybunale Cywilnym w Warszawie, później ubiegał się o stanowisko wykładowcy prawa w Instytucie Puławskim, lecz wybuch powstania przekreślił te plany⁴.

Powstanie 1863 roku odcisnęło na jego życiu ogromne piętno. Bardzo szybko został wciągnięty w wir dynamicznie rozwijających się wydarzeń. Na przełomie marca i kwietnia 1863 roku, z polecenia władz narodowych wyjechał do Lublina, obejmując, po Gustawie Wasilewskim, stanowisko komisarza rządowego na województwo lubelskie. Obowiązki te łączył z aplikacją sądową, współpracując m.in. z Kazimierzem Gregorowiczem, naczelnikiem cywilnym województwa lubelskiego, przy urządzaniu „poczty obywatelskiej”, będącej komórką wywiadu wojskowego. Z Komitetem Centralnym Narodowym, a później z Rządem Narodowym, kontaktował się korzystając z pomocy Oskara Awejde i Stosława Łaguny. Współpracował także z Antonim Turkiettim, organizatorem wojskowym województwa lubelskiego⁵. Ścisłe kontakty utrzymywał z Emilią Cieszkowską ze Starościna, żoną Kajetana Cieszkowskiego – „Ćwieka”, dowódcy oddziału powstańczego z Lubelszczyzny i Podlasia. W jej domu znajdował się bowiem punkt tajnej korespondencji i magazyn powstańczy⁶.

W pracach konspiracyjnych Majewskiego wspomagała jego narzeczona, Elżbieta Pawłowska, córka właściciela Czechówki Górnej⁷. To ona ukrywała dokumenty powstańczej kancelarii województwa lubelskiego przed żandarmerią rosyjską, która bardzo

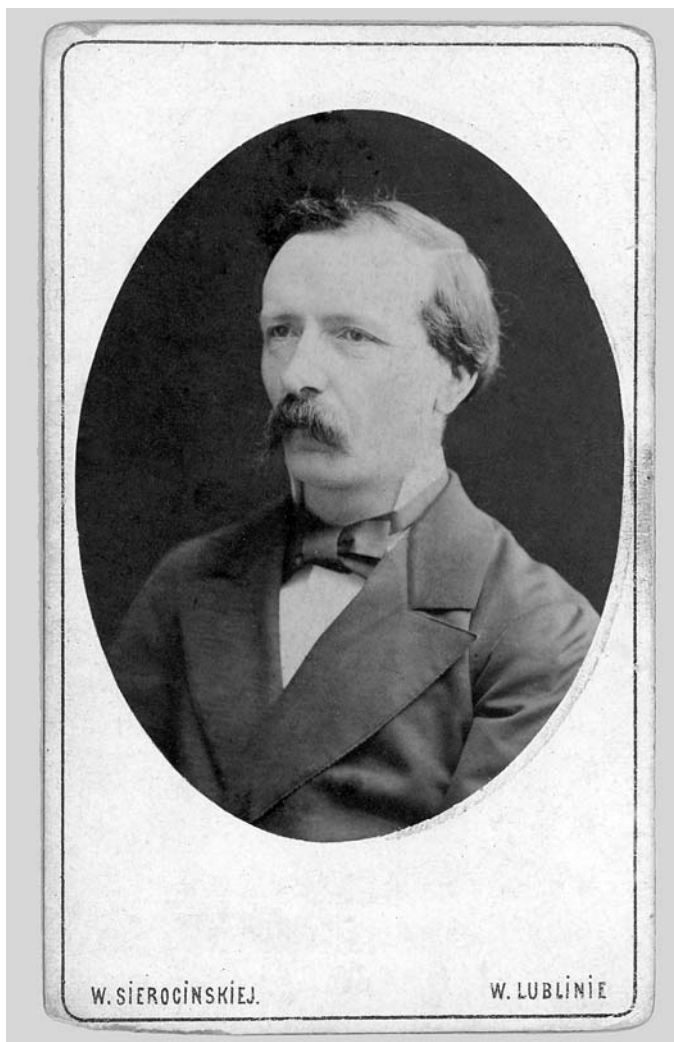
³ *Słownik biograficzny teatru polskiego 1765–1965*, Warszawa 1973, s. 411; S. Szenic, *Cmentarz Powązkowski 1851–1890. Zmarli i ich rodziny*, Warszawa 1982, s. 61.

⁴ A. Majewski, op. cit., s. 172; W. Śliwowska, op. cit., s. 255.

⁵ M. Gałęzowski, *W służbie Rządu Narodowego. Przyczynek do udziału adwokatów w powstaniu styczniowym*, „Palestra” 2013, nr 11–12, s. 271.

⁶ M. Bruchnalska, *Ciche bohaterki. Udział kobiet w powstaniu styczniowym*, Miejsce Piastowe 1933, s. 259–263.

⁷ Czechówka Górna znajduje się obecnie w granicach Lublina.

Adam Majewski (1838–1908), fotografia ze zbiorów prywatnych Elżbiety Kieszkowskiej

często przeprowadzała rewizje w domu jej rodziców. Podczas jednej z nich, 2 sierpnia 1863 roku aresztowano Majewskiego⁸. Uwięziono go na Zamku Lubelskim, jednak po trzymiesięcznym śledztwie,

⁸ J. Tomczyk, *Organizacja cywilno-wojskowa powstania styczniowego w Lubelskiem i na Podlasiu*, „Rocznik Lubelski” 1963, t. VI, s. 17–18.

Łukasz Wojtowicz, dyplomowany konserwator Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie podczas prac konserwatorskich nad krucyfiksem. Zdj. Wykonał Mateusz Jasiński

1 listopada, z braku dowodów winy, zwolniono. Majewski uzyskał wówczas pozwolenie na dokończenie aplikacji sądowej. W marcu 1864 roku służbowo przeniesiono go do Brześcia Kujawskiego, powierzając mu tam stanowisko asesora w Sądzie Policji Poprawczej, które objął tuż po ślubie z Elżbietą Pawłowską⁹.

Nie przyszło im zbyt długo cieszyć się sobą, bowiem w sierpniu 1864 roku, na skutek obciążających zeznań Oskara Awejde, Majewski został ponownie uwięziony¹⁰. Początkowo osadzono go w więzieniu na Pawiaku. Następnie przeniesiono do X Pawilonu. Po kilkumiesięcznym pobycie w więzieniu skazano go na karę śmierci przez powieszenie. Uznano go „za jednego z głównych prowodyrów buntu”, który pełnił odpowiedzialne funkcje w Organizacji Narodowej. Zdecydował się na to, jak głosił wyrok, pełniąc funkcję państwową, co miało być „jednym z przejawów zdrady stanu”. Namiestnik Królestwa Polskiego konfirmował wyrok na 10 lat ciężkich robót w twierdzach¹¹. Majewski, wiedząc już o zamianie wyroku śmierci na zesłanie na Syberię, wykonał na pamiętkę krucyfiks z czarnego chleba, który zadedykował swojej matce¹².

Dalsze losy Majewskiego były podobne do wielu tysięcy zesłanych za udział w „buncie polskim”. Razem z nim na zesłanie dobrowolnie podążyła jego żona. W październiku 1864 roku przybyli do Irkucka, skąd odesłano ich do Usola. Majewski nabył w miasteczku domek z ogrodem, gdzie uprawiał warzywa. Wacław Lasocki tak wspominał małżonków: „Po obiedzie, obydwójce zwykle czytali oraz podtrzymywali stosunki towarzyskie, zawsze starannie ubrani i w dobrych humorach; śmiało można było powiedzieć o tej parze, że byli, jak to mówią: «i do stroju i do łoju»”¹³. W środowisku zesłańców bardzo szybko

⁹ A. Majewski, op. cit., s. 172.

¹⁰ *Powstanie styczniowe. Materiały i dokumenty. Zeznania śledcze i zapiski o powstaniu styczniowym Oskara Awejde*, red. S. Kieniewicz, I. Miller, Moskwa 1961, s. 129, 140–141.

¹¹ W. Śliwowska, op. cit., s. 255.

¹² E. Kieszkowska, *Losy krucyfiksu wykonanego przez Adama Majewskiego*, nr inw. MN Mp. 73, k. 1.

¹³ W. Lasocki, *Wspomnienia z mojego życia*, t. 2, przygotowali do druku Michał Janik i Feliks Kopera, Kraków 1934, s. 140.

zdobyli poważanie. Włodzimierz Czetwertyński zapisał natomiast, że oboje byli „bardzo zacni i ogólnie poważani”¹⁴.

W kwietniu 1866 roku, na mocy manifestu carskiego, zmniejszono Majewskiemu karę o połowę. Kolejny manifest z 25 maja 1868 roku przyniósł mu zwolnienie z ciężkich robót. Od lutego 1869 roku zamieszkał więc na tzw. osiedleniu w Krasnojarsku, a później przy kopalni złota Inocenty w północnej części guberni jeniisejskiej¹⁵. Na początku lat siedemdziesiątych XIX wieku starał się bezskutecznie o przeniesienie do europejskiej Rosji. W 1874 roku uzyskał zgodę na wyjazd do guberni tambowskiej, zamieszkał wówczas, pod nadzorem policji w Usmaniu i Spasku. Dwa lata później uzyskał prawo zamieszkiwania w Cesarstwie poza stolicami guberni i Krajem Zachodnim. Na zesłaniu przyszło na świat pięcioro dzieci Majewskich: Adam, urodzony w Usolu, Zofia – w Krasnojarsku, Zygmunt – w kopalni jeniisejskiej i Władysław w Tomsku. Przed narodzinami Adama, w 1867 roku, stracili pierworodną córkę Marię Aniełę, pochowaną na cmentarzu usolskim¹⁶.

Do Królestwa Polskiego Majewski powrócił z rodziną pod koniec 1876 roku. Osiadł wówczas w Lublinie, gdzie za zgodą władz rosyjskich otworzył kancelarię adwokacką. Przez prawie trzydzieści lat był jednym z dyrektorów Towarzystwa Kredytowego Miejskiego. Zmarł 19 lutego 1908 roku w Lublinie i tam został pochowany. Po latach napisano o nim w „Palestrze”, periodyku Naczelnej Rady Adwokackiej, że był gorącym patriotą, jednym z tych, którzy w najcięższych nawet chwilach nigdy nie upadali na duchu, wyznawał zawsze szczerze i otwarcie swe przekonania narodowe, nie tracił nadziei na lepszą przyszłość. Skromny, oszczędny, nie narzucający się nikomu, wróg blichtru i blagi, nie uchylał się w razie potrzeby od posług publicznych i chętnie opierał radą, pomocą i kieszenią wszelkie dobre sprawy. Stale interesował się gorąco sprawami publicznymi¹⁷.

¹⁴ W. Czetwertyński, *Na wozie i pod wozem (1837–1917). Wspomnienia z lat ubiegłych wnukom i wnuczkom opowiedziane*, Poznań 1939, s. 202.

¹⁵ W. Śliwowska, op. cit., s. 255.

¹⁶ W. Lasocki, op. cit., t. 2, s. 310; W. Śliwowska, op. cit., s. 255.

¹⁷ *Wielki patriota – lubelski adwokat Adam Majewski (1838–1908)*, „Palestra” 1971, nr 9, s. 76.

Krucyfiks przez wiele lat przechowywany był pieczołowicie w rodzinie Majewskich. Początkowo znajdował się u syna powstańca i zesłańca, Adama (1867–1948), lekarza i działacza społeczno-politycznego z Lublina. Następnie trafił do Heleny z Korsaków Radzikowskiej (zm. 2002), wnuczki Adama Majewskiego. W ten sposób przetrwał różne burze dziejowe, w tym II wojnę światową. Po wojnie trafił w ręce dr. Tomasza Majewskiego (1917–2006), wnuka zesłańca, sędziego Sądu Najwyższego. Krucyfiks do zbiorów Muzeum Niepodległości przekazała córka sędziego, mecenas Elżbieta z Majewskich Kieszkowska, prawnuczka Adama Majewskiego¹⁸.

Krucyfiks poddano profesjonalnym zabiegom konserwatorskim, przeprowadzonym przez Mateusza Jasińskiego i Łukasza Wojtowicza, dyplomowanych konserwatorów z Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie. Renowacja, która objęła wykonanie pełnej dokumentacji fotograficznej w świetle widzialnym, zdjęcia makro- i mikroskopowe, zdjęcia w świetle UV, polegała m.in. na przeprowadzeniu dezynfekcji obiektu, oczyszczeniu z powierzchniowych zanieczyszczeń i wzmocnieniu strukturalnym całej konstrukcji, usunięciu wtórnych reparacji. Kolejnym etapem prac była impregnacja oraz uzupełnienie widocznych ubytków i ich retusz¹⁹.

Wypada jedynie mieć nadzieję, iż ta niezwykła pamiątka trafi w przyszłości na przygotowywaną obecnie stałą ekspozycję w Muzeum X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej, w którym powoli dobiega końca rewitalizacja obiektu. Znaczna część wystawy z pewnością poświęcona będzie Powstaniu Styczniowemu i zsyłce syberyjskiej. Krucyfiks dla zwiedzających stanowić może bardzo interesującą i oryginalną pamiątkę z tamtych czasów.

Emil Noiński

¹⁸ E. Kieszkowska, *Losy krucyfiksu wykonanego przez Adama Majewskiego*, k. 1.

¹⁹ M. Jasiński, Ł. Wojtowicz, *Krucyfiks wykonany z czarnego chleba z X Pawilonu Cytadeli Warszawskiej – nr inw. MN E16768. Dokumentacja konserwatorska*, Warszawa 2014, s. 1–2 (pismo DZ-5-4-14).

Publikacje nadesłane:

Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego w Warszawie

- *Z Chrystusem w służbie Bogu i ludziom: księga jubileuszowa z okazji 60. rocznicy urodzin i 30-lecia pracy naukowej Księdza Profesora Romana Krawczyka* (pod redakcją naukową Janusza Gmitruka i Anny Wielgosz), Warszawa–Siedlce 2012.
- *Dla dobra rządu chłopskich dusz...: wiciarz-ludowiec-nauczyciel-uczony: księga poświęcona pamięci profesora Józefa Ryszarda Szaflika* (redakcja naukowa Mieczysław Adamczyk, Janusz Gmitruk, Adam Kosecki), Warszawa–Kielce–Pułtusk 2010.
- Włodarkiewicz Wojciech, *Przed zagładą. Społeczeństwo Wołynia i Małopolski Wschodniej wobec państwa polskiego (1935–1939)*, Warszawa 2013.
- Łuczak Aleksander, *Dekada polskich przemian. Studium władzy i opozycji*, Warszawa 2012.
- Matusak Piotr, *Przemysł na ziemiach polskich w latach II wojny światowej. T. 1, Eksploatacja przez okupantów i konspiracja przemysłowa Polaków*, Warszawa–Siedlce 2009.
- Matusak Piotr, *Przemysł na ziemiach polskich w latach II wojny światowej. T. 2, Przemysł hutniczy, metalowy, maszynowy, lotniczy i stoczniowy*, Warszawa–Siedlce 2012.
- *Wojsko i kultura w dziejach Polski i Europy: księga jubileuszowa profesora Piotra Matusaka w 65. rocznicę urodzin* (pod redakcją Rafała Dmowskiego, Janusza Gmitruka, Grażyny Korneć, Wojciecha Włodarkiewicza), Warszawa–Siedlce 2006.
- Mazurek Jerzy, *Piórem i czynem. Kazimierz Warchałowski (1872–1943) – pionier osadnictwa polskiego w Brazylii i Peru*, Warszawa 2013.
- Olak Barbara, *Testament Wincentego Witosa*, Warszawa 2009.
- Stanisław Mierzwa 1905–1985. *Ludowiec i działacz niepodległościowy* (pod redakcją naukową Mateusza Szpytmy), Warszawa–Kraków 2011.
- Indraszczyk Arkadiusz, *Adam Bień 1899–1998. Działalność społeczna i polityczna*, Warszawa 2005.
- *Bezpieczeństwo, edukacja, kultura i społeczeństwo: księga jubileuszowa profesora Jerzego Kunikowskiego w 65. rocznicę urodzin* (pod redakcją naukową Janusza Gmitruka, ks. Romana Krawczyka i Tamary Zacharuk), Warszawa–Siedlce 2010.
- Gmitruk Janusz, *Zygmunt Rumel. Żołnierz nieznany*, Warszawa 2009.